אישים באגרות הראי"ה

רבי יהודה ליווא בן בצלאל (המהר"ל מפראג)

רב, פוסק, מקובל והוגה דעות, אב בית דין בפוזנן, בניקלשבורג ובפראג · רע"ב בקירוב–שס"ט (1512–1609)

5 אגרות

דברי הרב קוק ודברי הרב שלמה אבינר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

בקצרה

רבי יהודה ליווא בן בצלאל נולד בסביבות שנת רע"ב (1512). כיהן כאב בית דין וראש ישיבה בפוזנן, בניקלשבורג ובפראג, ונודע בכינוי מהר"ל (מורנו הגדול רבי ליווא). מלבד גדלותו בתלמוד, באגדה ובקבלה היה בקי בפילוסופיה ובמדעי זמנו. נפטר בפראג בי"ח באלול שס"ט (1609).

הרב קוק על המהר"ל מפראג

המהר"ל נזכר באגרות הרב קוק חמש פעמים, ובדרך כלל כסמכות לדרך לימוד התורה ולהבנת האמונה. כבר באגרת הראשונה שבידינו, משנת תרמ"ט (1889), שבה הציע לרב חיים ברלין להדפיס את הש"ס בתבנית קטנה כדי להרבות בקיאים בתלמוד, כתב שעל המחסור הזה "כבר צוחו קמאי דקמאי כמהר"ל מפראג ודכוותי'" (כרך א', אגרת ג).

לרב ישעיה אורנשטיין, שהתכונן ללמוד גם חכמות העולם כדי להשיב לאפיקורס, הזכיר הרב קוק את אזהרות הגר"א והמהר"ל, בספר 'נתיבות עולם' (נתיב התורה פרק יד), על התמדת התורה ועל נקיון המידות (כרך א', אגרת מג). לסופר 'בן ישראל' מנה את ספרי המהר"ל בין הספרים העוסקים בארץ ישראל ובגאולה, "שגם הוא על המקובלים יחשב, אע"פ שסגנונו שונה מרוב בני-גילו", וביחוד את ספרו 'נצח ישראל' (כרך ב', אגרת תמז).

בשנת תרע"ח (1918), כשישב בלונדון, הביא הרב קוק את שיטת המהר"ל ב'נתיבות עולם', שעיקר יסוד התורה שבעל פה הוא שההוראה תהיה מן הש"ס ולא מדברי הפוסקים (כרך ג', אגרת תתסט); ולרב מנשה אדלר כתב שאין לייחס שום גדר ותואר לאין סוף, "וכבר הרעיש עולם מוהר"ל מפראג ז"ל על הפילוסופים" שהגדירו את ה' בהגדרת הדעת (כרך ג', אגרת תתצו).

הרב שלמה אבינר על המהר"ל מפראג

הרב קוק כתב שהמהר"ל נחשב על המקובלים, אף שסגנונו שונה (כרך ב', אגרת תמז). הרב אבינר מסביר שזו בדיוק מעלתו: ספרי המהר"ל כתובים בלשון של נגלה, ולכן הם בכלל הנגלה, אף שהמעמיק מבין בהם את הפנימיות. מכאן שקריאת הרב קוק לעסוק בפנימיות התורה מכוונת בעיקר לעיון בענייני אמונה עמוקים, כמו בספרי המהר"ל, ולא ללימוד הקבלה הכתובה ברמזים. (מקור: מתוך ספרי הרב)

האגרות

כרך א', אגרת ג: בפרשת כי תשא תרמ"ט, מזיימל, לרב חיים ברלין: הצעה להדפיס את הש"ס בתבנית קטנה; על המחסור בבקיאים כבר צווח המהר"ל.

"כבר צוחו קמאי דקמאי כמהר"ל מפראג ודכוותי'"

כרך א', אגרת מג: בי"ב בכסלו תרס"ז, מיפו, לרב ישעיה אורנשטיין: אזהרות הגר"א והמהר"ל ב'נתיבות עולם' על התמדת התורה.

"את מה שאמרו רבותינו הגר"א ז"ל ומוהר"ל מפראג"

כרך ב', אגרת תמז: בכ"א במנחם אב תרע"ב, מרחובות, לסופר 'בן ישראל': ספרי המהר"ל, וביחוד 'נצח ישראל', בין הספרים על ארץ ישראל והגאולה.

"בספרי מוהר"ל מפראג, שגם הוא על המקובלים יחשב"

כרך ג', אגרת תתסט: בי"ב בשבט תרע"ח, מלונדון, לרב יוסף צבי דושינסקי: שיטת המהר"ל שההוראה תהיה מן הש"ס.

"וזו היתה שיטתו של המוהר"ל מפראג ז"ל"

כרך ג', אגרת תתצו: בערב ראש חודש מנחם אב תרע"ח, מהרוגייט, לרב מנשה הכהן אדלר: אין להגדיר את ה' בהגדרת הדעת.

"וכבר הרעיש עולם מוהר"ל מפראג ז"ל על הפילוסופים"

ראו גם

הגאון מווילנה. (הגר"א)

על המהר"ל מפראג (המכלול). (המהר"ל מפראג)

כל האגרות בנושא קבלה ופנימיות התורה. (לדף הנושא)

נוסח האגרות

5 האגרות שבהן נזכר המהר"ל מפראג, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת ג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: יום ג', פרשת כי תשא, תרמ"ט - זיימל **נמען:** הגאון ר' חיים ברלין

הרב קוק שולח לו את החוברת הראשונה של "עיטור סופרים" ומבקש את השתתפותו. הרב קוק מציע לו מיזם חדש: הדפסת הש"ס הבבלי כולו בכרך קטן, כמו ספרי התנ"ך הקטנים, ותחתיו פירוש קצר מלוקט מרש"י. מטרת המיזם היא להרבות בקיאים בתלמוד. הרב קוק מתאר את התכנון: חלוקת המסכתות בין גדולי הדור, ומימון בהלוואות קטנות מ־20-30 חברים, שיכסו הוצאה של 700-800 רובל כסף. לאגרת מצורפת דוגמה לפירוש הקצר על בבא קמא, דפים ב-ט.

עיקרי הדברים

- "עיטור סופרים" - בקשה להשתתפות.
- הצעת ש"ס בכרך קטן עם פירוש קצר, להרבות בקיאות ("כבר צוחו קמאי... כמהר"ל מפראג").
- דוגמת פירוש מצורפת (בבא קמא ב-ט).

נוסח האגרת

בע"ה[1], ג' "מצאתי חן בעיניך" תרמ"ט[2], זימל.

ברכה שלמה ומעוטרה, בכ"ט[3] ערוכה ומשומרה, לכבוד מר הגאון הגדול, תפארת ישראל נזרם והדרם, בישראל ובאדם, כקש"ת[4] מוהר"ר[5] חיים שליט"א[6] ברלין

יקרת הדר"ג[7] מר שליט"א הופיעה אמש, עיני ראו ושמחו, כי נעור בצדק הדר"ג האדון שליט"א לחזק ידינו העובדות בקודש באמרי חן וכבוד. אפריון נמטייה ישר כחו ארי שבחבורה. הנני שולח כעת למר שי'[8] החי' הראשונה מהע"ס[9] הנמצאת בידי, ובקרוב יקבל גם השני' בעה"י[10], כי הקורעקטא כבר נגמרה בביה"ד[11]. ובבואי לפני מר גאון שי' הנני לשחרהו כבוד לתת אף הוא ידו הגדולה עמנו, לעטר עיטור סופרים בדבריו הנכבדים, והחביבים על בני עמנו, מצד עצמם ומצד מחוללם פארנו ואדירנו שליט"א. ואקוה להתכבד בקרוב באמרי קודש, לעטר בהם שוק הסופרים גדולי הדור שי', כי הנני נדחף לתת החי' השלישית לעבור בית הבקרת, ע"כ[12] יהי'[13] נא דברי האדון קרובים אלינו, ויהי'[14] בשלישי הכי נכבדים.

עוד דבר אחד חדש, אשר בחסד ד' עלינו הננו לא רחוקים מן המפעל, אמרתי אציע גם לפני גאון מר שי' ואדע גם דעתו הרוממה בעיקר מקצוע זה. זה מקרוב נתעוררתי לקרא עצרה לרבים מגדולי דורנו שי', לעשות יחד דבר קבוע וקיים ותועלת גדולה ללימוד תוה"ק[15], והוא להדפיס הש"ס[16] בבלי כולו בפורמט קטן, כתבנית ספרי התנ"ך[17] הקטנים הנדפסים בברלין ובליפציג, ובאותיות לא גדולות כאותיות המשניות עם פי'[18] זרע ישראל הנדפס מחדש, ויעלה כל הש"ס לערך כרך קטן לא יותר מפי שלשה כהתנ"ך[19] ופחות מזה. וזה יהי' תועלת גדולה ונכבדה להרבות בקיאים בתלמוד בישראל, אשר על מחסור זה כבר צוחו קמאי דקמאי כמהר"ל[20] מפראג ודכוותי', ועיקר הסיבה לזה הוא גודל התבנית של הש"ס. ויש להעיר בזה הרבה, אבל אין מאריכים לחכם שכמותו שי'. ואם נדפיס ערך

עשרת אלפים עקס' נוכל למכור במקח אי רו"כ[21] כל הש"ס, וגם מזה יהי' ריוח מרובה, אך לא אל הריוח עינינו נשואות, עכ"ז[22] יוכל הריוח לפול לקופה מיוחדת להרים קרן תוה"ק במעט בעה"י. רק עוד דבר קל דרוש לזה והוא להדפיס מתחת ליריעה פי' קצר מפרש"י[23] ז"ל[24], רק הדברים הנחוצים ומוכרחים מאד, שיהי'[25] בקל להחוזרים על לימודם, להתעיף עיניהם בו, להזכיר נשכחות, והנני שולח בזה לכבוד האדון מר שי' לבחינה עלה אחד לחוות עלי'[26] דעתו הרוממה, אך לאחד תכבד העבודה מאד, אמנם כאשר אקרא בע"ה להתאסף אספת רבים מגדולי הדור שי', וכ"א יקח לו מס' אחת או אחדות כנדבת לבבו, רק שלא יסור מזה מהמטרה הנוכחית, אז יגמר פעלנו בעזה"י[27] בלא איחור. ואנכי הצעיר הנני מרהיב עוז בנפשי, להיות נלוה אל כבוד גאוני הדור שי' העובדים בקודש, ולקבל גם על עצמי בעזה"י חלק מהעבודה הזאת, וכמו כן מר חמי הגאון שי' האבד"ק[28] פאניוועז יצ"ו[29] ינצח על עבוה"ק[30] המלאכה הנכבדת הזאת, ואקוה לד' יתי'[31] כי לא יעברו עלינו ימים רבים ונראה הש"ס נדפס בכרך קטן כלול בהדרו, וקל מאד להחוזרים על לימודם לחזור על כל הש"ס ולעבור בין בתרי הסוגיות אחר לימודם, כפי עיונם, בהש"ס[32] הגדול. ודי יעזרנו ע"ד[33] כבוד שמו. ואיחל למעלת הדר"ג. מר שי', אם יקבל אף הוא חלק בפעלינו, בשתי אלה או באחת מהם. כי בכפלים דרושה לנו ראשית פעלינו, להעלות על הספר פירוש הקצר, מסומן באותיות כתבנית זרע ישראל על המשנה, ושנית כי הוצאת הדפסה תעלינו לערך שבעה או שמנה מאות רו"כ, ויען כי ידי קצרה להמציא סך כזה, ע"כ אבקש מהעוזרים בדבר המצוה הרבה הזאת, שכל אחד יראה להלוות חלק קטן לפי ערכו, וע"י[34] עשרים או שלשים חברים גדולי דעה שי' יגמר הדבר בנקל ובכי טוב בעה"י. וחשש הפסד ח"ו[35] אין בזה כלל, כפי ידיעתי בטיב העסק, והכסף יבא ליד אחד מיוחד מגדולי הדור שי' שישלם להמדפיס.

על כל הדברים והאמת האלה אבקש ממר הדר"ג שי' להשיבני דעתו הרוממה. והי'[36] זה שלו'[37], וברכה בכל מילי דמיטב למר שי', כנפשו היקרה ונפש הצעיר באהבתו קשורה מברכו בכל לב דוש"ת[38] כה"י[39],

אברהם יצחק הכהן קוק

[מכאן ואילך: דוגמת הפירוש הקצר על מסכת בבא קמא (דפים ב-ט), שהרב קוק צירף לאגרת. בכל קטע באות תחילה מילות הגמרא (מודגשות), ואחריהן, אחרי הפסיק, הפירוש.]

בבא-קמא

דף ב'

ארבעה אבות, דכתיבן בקרא בהדיא. **וההבער**, אש. **לא הרי השור**, אי כתב רחמנא שור לא נפק מבעה מיניי. **במיטב הארץ**, אם רוצה לפרוע לו קרקע. **מחייב אכל חדא וחדא**, בשוגג. ע"ב[40]. **מדברי קבלה**, נביאים וכתובים. **והאי מילף הוא**, בתמי'. **הני מילי בתלושה**, שאחזה הקרן בין שיני' ונגחה. **נגיפה**, דחיפת הגוף. **רביצה**, על הכלים לשברם. **מ"ש**[41] **גבי אדם דכתיב כי יגח**, שור את איש. **אדם דאית לי' מזלא**, דעת לשמור גופו. **ומועד לבהמה לא הוי מועד לאדם**, ואינו משלם את הכופר.

דף ג'

נתחככה בכותל להנאתה, והפילתו. **אב עשרה**, עמוק י' טפחים. **בין לרב ובין לשמואל**, לקמן כ"ח ע"ב. ע"ב. **תחלת עשיתן לנזק**, כשהונחו שם. **כיחו**, רוק. **ניעו**, ליחת החוטם. **בחצי נזק צרורות**, שהיתה מהלכת והתיזה ברגלי' ושברה את הכלים. **מן העלי'**[42], מביתו, מיטב שדהו. **אם תבעיון בעיו**, תשובו ותבקשו מחילה, אלמא באדם כתיב בעי'. **אתגלין מטמרוהי**, היינו שן שפעמים מגולה.

דף ד'

ורגל מאי שיירי', בתמי'. **ושור המזיק ברשות הניזק**, לקמן ט"ו. **בנזקי ממון**, שממונו מזיק. **ארבעה דברים**, צער, ריפוי, שבת ובושת. **דכייף ופשיט**, אורחי' הוא, לשבר כלים שבצד מרגלותיו, ע"ב. **דאית בי' תרתי**, שן ורגל, וקרן לא קחשיב דבתמין לא קמיירי, נזק, מה שהוא שוה פחות מתחילה. **צער**, כמה אדם רוצה ליתן שתקצץ ידו ע"י[43] סם ולא ע"י חרב אם מוכתב הוא למלכות שיתקצץ ידו. **הזיקא דממילא**, ד' שומרים. **והמטמא**, תרומה. **גנב וגזלן דממונא**, גנב המודה מעצמו. **הא קתני ליה ש"ח והשואל**, טוען טענת גנב וגזלן ונמצא בידו, הוא כמותו. **והשואל**, לא דוקא, דהא לא משכחת לה דליפטר בטוען טענת גנב וגזלן.

דף ה'

משלם במותר, העודף יותר מהחבלה שחבל האדם בו. **לגזיזי'**, כח אגרופו. **מגופו משלם**, לא משתכח דלא משלם נ"ש[44] אלא כמו שהשור שוה. **מוסר**, מלשין. **דאית בי' מעשה**, בעילה. **תחת**, נתינה, ישלם, כסף, חדא מהני איתא בכל חד.

דף ו'

ליחכה נירו, חרישתו. **וסכסכה אבניו**, לא נשרפו לגמרי. **בור המתגלגל**, המניח אבן ברה"ר[45] וגילגלוה למקום אחר והזיקה שם. **פותקין ביבותיהן**, פותחין צינוריהם, וגורפין מערותיהן, ומשליכים זבליהם לרה"ר[46]. ע"ב. **שור יוכיח**, שברשות מהלך ברה"ר. **נתנו לו זמן**, ב"ד[47]. **לגבות לנזקין מן העידית**, של מזיק. **אכל שמינה משלם שמינה**, ניחא. **אכל כחושה משלם שמינה**, בתמי'. **שאכל ערוגה בין הערוגות**, ולא ידעינן איזוהי. **נאמר שדה למטה**, מיטב שדהו. **ונאמר שדה למעלה**, וביער בשדה. אחר. **שור רעהו אמר רחמנא ולא שור של הקדש**, דאם נגח שור של הקדש פטור, וה"ה[48] לשאר נזקין,

דף ז'

ישיב לרבות שוה כסף, דהו"ל[49] למכתב ישלם. **הרי שהיו לו בתים שדות וכרמים**, שוה מאתים זוז, דתנן במס' פאה פ"ח מ"ח[50] מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט כו'[51], היו לו מאתים זוז חסר דינר אפילו אלף נותנין לו הרי זה יטול. **והוי בה מר**, רבה. ע"ב. **כיוקרא דלקמיה ולהכי אתי ישיב לרבות סובין**, דאי בעי למשקל סובין, דהיינו בינונית, שקיל כיוקרא דלקמי', דהא שוה כסף הוא בניסן. **ואת אמרת בינונית וזיבורית נמי לא**, שקיל כהשתא. **אי איכא לדמויי**, הא דרבה. **מ"מ**[52] **קשיא**, מיטב, וישיב דמרבי סובין. **כל דיהיב לי' ממיטב ליתיב לי'**, מסובין דמעולין. **אין לו אלא עידית**, מי שהיו עלי' בע"ח וכתובה וניזקין.

אידי ואידי שלא היתה לו עידית, ודכו"ע[53] משל עולם הן שמין. **לג' בני אדם**, כ"א[54] ביום אחד. ע"ב. **הלכך ליכא למימר הכי**, לשון קושיא. **איני ניזונית ואיני עושה**, דמשום תקנתא דידי תקנו לי רבנן מזונות תחת מעשה ידי דלמא לא ספקה. **מכר לוקח**, שלקח עדיות באחרונה.

דף ט' חייתא דקטרי, שק מלא רוח. **אחוי טירפך**, שבדין לקחו ממך. **רב הונא אמר לא קשיא**, קראי דלעיל כסף ומיטב. **בדלית לי'**, לא כסף ולא שדות. **ובא בע"ח ונטל קרקע**, בשביל חובות אביהם. **האי ברא והאי לאו ברא**, בתמי'. **לשני אחים שחלקו**, קרקע. **ובא בע"ח ונטל**, חלקו של אחד מהן, דמשלם לו האחד חצי חלקו או קרקע או מעות בטלה מחלוקת, וחולקים בשוה הנשאר, ויתר אבד. **רביע בקרקע ורביע במעות**, או רביע ע"ב. **שליש ביתו**, שליש ממה שיש לו, עד שליש משלו, אינו נפרע בחייו. **מכאן ואילך משל הקב"ה**[55], יפרע לו הקב"ה בחייו.

הפירוש הקצר הזה, הנלקט מפרש"י, יודפס למטה מתחת לעמוד, וירשם באותיות בדברי הגמ'[56] הצריכים ביאור, כמו שנדפס ה"זרע ישראל" על המשנה דפוס וורשא, ויהי' האותיות מצוינות בפנים הגמ', וכן בפירוש, ודברי הגמרא שנרשמו בגליון זה לא יבואו בתוך הפירוש, כמובן, כי לא נכתבו כ"א להקל על הקורא כעת להבין על מה יסובו הדברים. ודי יהי' בעזרינו למען כבוד שמו ותוה"ק[57].

---

1. בע"ה - בעזרת השם
2. תרמ"ט - השנה תרמ"ט (1888/1889)
3. בכ"ט - בכל טוב
4. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. הדר"ג - הדרת גאונו
8. שי' - שיחיה
9. מהע"ס - מהעיטור סופרים (הקובץ התורני שהוציא הרב קוק)
10. בעה"י - בעזרת השם יתברך
11. בביה"ד - בבית הדין
12. ע"כ - על כן
13. יהי' - יהיה
14. ויהי' - ויהיה
15. תוה"ק - תורתנו הקדושה
16. השי"ס - השישה סדרים (התלמוד)
17. התנ"ך - התורה נביאים וכתובים
18. פי' - פירוש
19. כהתנ"ך - כהתורה נביאים וכתובים
20. כמהר"ל - כ + מהר"ל: מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ל (כגון לוי / ליב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
21. רו"כ - רובל כסף
22. עכ"ז - עם כל זה
23. מפרש"י - מפירוש רש"י
24. ז"ל - זכרונו לברכה
25. שיהי' - שיהיה

26. עלי׳ – עליה
27. בעזה״י – בעזרת השם יתברך
28. האבד״ק – האב בית דין קהילת
29. יצ״ו – ישמרה צורה ויחייה
30. עבוה״ק – עבודת הקודש
31. ית׳ – יתברך
32. בהש״ס – בהשישה סדרים (התלמוד)
33. ע״ד – על דבר
34. וע״י – ועל ידי
35. ח״ו – חס ושלום
36. והי׳ – והיה
37. שלו׳ – שלום
38. דוש״ת – דורש שלומו ותורתו
39. כה״י – כנפשו היפה
40. ע״ב – עמוד ב
41. מ״ש – מה שכתב
42. העלי׳ – העליה
43. ע״י – על ידי
44. נ״ש – נזק שלם
45. ברה״ר – ברשות הרבים
46. לרה״ר – לרשות הרבים
47. ב״ד – בית דין
48. והי״ה – והוא הדין
49. דהו״ל – דהוה ליה (שהיה לו)
50. מ״ח – מרחשון
51. כו׳ – וכולי (וכן הלאה)
52. מ״מ – מכל מקום
53. ודכו״ע – ודכולי עלמא (שהכל מסכימים)
54. כ״א – כי אם
55. הקב״ה – הקדוש ברוך הוא
56. הגמ׳ – הגמרא
57. ותוה״ק – ותורתנו הקדושה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת מג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב כסלו תרס"ז - יפו **נמען:** הרב ישעיה אורינשטיין

הרב קוק משיב לתלמיד חכם זקן שנפגע מחוברותיו. הרב קוק מסביר שמטרתו לעורר את תלמידי החכמים ללמוד את פנימיות התורה - מוסר, מחקר וקבלה - כל אחד לפי כשרונו, לצד הפלפול בש"ס ובפוסקים. הרב קוק מסביר גם שצריך להראות שלתלמידי חכמים יש כוח מליצה ולשון, כמו הרמח"ל, ושידיעת חכמות העולם, אחרי התמדה בתורה ונקיון המידות, אינה מזיקה. הרב קוק כותב שבעצמו אינו נהנה משבח ואינו מקפיד על ביזוי.

עיקרי הדברים

- לימוד פנימיות התורה לצד ההלכה.
- השכלה כללית בשיעור הנכון.
- לימוד זכות וענווה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3]. י"ב כסלו תרס"ז[4].

שלו'[5] וברכה לכבוד הרב הגדול הישיש מו"ה[6] ישעי' אורינשטיין נ"י[7],

הגיעתני יקרתו. ובאמת הי'[8] לי ספק אם אשיב אם לא, כי חששתי שמא יש למעכת"ר[9] ח"ו[10] עגמ"נ[11] ממכתבי, ולמה אצער ת"ח[12] זקן שכמותו שי'[13]. מ"מ[14] הכרעתי להשיב בקצרה, אולי יתן השי"ת[15] ויכנסו דברי באזניו, ואז לא יהי'[16] לו כ"כ[17] צער מעצם העובדא של החוברות, והי'[18] זה שכרי להציל נפש יקרה שכמותו מצער ודאגה.

ידע כבודו, שכל עיקר כונתי בחוברותי, ובכל מה שאני כותב, הוא רק לעורר לבב ת"ח, זקנים וצעירים, לעסוק בעיון בפנימיות התורה, בין במוסר בכל הדרכים הנמצאים עמנו מקדושי עליון, בין במחקר בכל הספרים הקדושים שהנחילונו רבותינו הגאונים בעלי המחקר, בין בקבלה ע"פ[19] כל הדרכים שהם מורשה לנו מאבותינו זי"ע[20], בין ע"ד[21] הראשונים, בין ע"ד האחרונים, בין ע"ד החסידות, בין ע"ד רבינו הגר"א[22] והרמ"ח[23] לוצאטו ז"ל[24]. וללמוד את כל הספרים עם דברי זוה"ק[25] וספד"צ[26], ספר הבהיר וספר יצירה, וכל מדרשי חז"ל[27], בעיון ובבקיאות, צריך ע"ז[28] התמדה גדולה, ממש כהתמדת הש"ס[29] ופוסקים, אמנם לא הכל מוכנים לזה מטבע נפשם, ע"כ[30] כל מי שאינו מסוגל, ולבו לב חריף, ודאי שעליו להאריך בעומק פלפול גפ"ת[31] ופוסקים, אבל מי שמוכשר לעסוק בעיון חכמתא וקבלה ע"כ הוא צריך לסדר לו סדרים קצרים, לעומת גודל האריכות של חידוש ופלפול, ומ"מ[32] גם הוא לא יניח ידו מפלפולא של תורה, דקוב"ה[33] חדי בה, אבל עיקר לימודו צריך שיהי'[34] להכיר את קונו. וכ"כ[35] בהקי' ע"ח, ועיין "אור נערב". ובזמן הזה, שבעוה"ר[36] רבים מהצעירים הולכים ונפתים אחרי חלקת לשון נכרי', של בני פריצי עמנו, צריך ג"כ[37] להראות לכל באי עולם, כי גם ת"ח העוסקים בקדושה בתורת אמת לא תחסר להם גם כח המליצה וצחות הלשון. וזו היתה כונת החסיד רמח"ל[38] ז"ל

במעשיו בספרי מליצה וצחות, וגם אני הקטן הנני חפץ למנקט בשפולי גלימי ז"ל, וללכת בעקבותיו כפי מעוט יכולתי. ויען שלשלימות תוה"ק[39] צריך ג"כ ידיעות של חכמת העולם, בכמה ענינים. וביחוד כדי להשיב לאפיקורס, שהוא דבר נחוץ בזמננו מאד, ע"כ אני מזכיר את מה שאמרו רבותינו הגר"א ז"ל ומוהר"ל[40] מפראג, ב"נתיבות עולם" נתיב התורה פי"ד[41], אחרי הזהירות של התמדת התורה ונקיון המדות והמעשים, ביחוד מהכעס, מהגאוה והעצבות, שהם ראשי המדות הרעות, ועם הקביעות התמידית בכל יום בפנימיות התורה כ"א[42] לפי השגתו. ובזה בדוק ומנוסה הוא, שאחרי כל אלה ההקדמות לא יזיקו לו ח"ו כלל ידיעות החכמות, כשילקחו בשיעורים לש"ש, אדרבא יוסיפו לו אומץ בעבודת השי"ת בשמחה רבה ובגדולת המוחין. ואם ח"ו נמצאים איזה אנשים, שהם טועים בדברי, ומגלים בהם פנים שלא ככונתי, בשביל כך אין למנוע את הטוב מהראוים לזה, וכדכתב הרמב"ם[43] ז"ל באגרותיו כי ישרים דרכי ד' וגו'[44]. וע"י[45] התמדת הלמוד בקביעות בנעם פנימיות תוה"ק, יאיר על נפש העוסק בה לשמה אור שמחה ואהבה עליונה, בתענוגים רוחניים מעין עוה"ב[46], ולא יהי' צריך להשתמש כלל ביראה רעה של רצועה בישא, כ"א בשיעור מועט מאד ובזה ימצא בנפשו עז ואמץ, ולא יפחד משום פגע רע, לא בעוה"ז[47] ולא בעוה"ב[48], כי גם כי אשב בחושך ד' אור לי. זהו בקירוב תוכן כונתי בדברי, שהעיר עליהם כת"ר[49]. ומה טוב ומה נעים הוא לדון לכ"ז איש את רעהו, ועי"ז[50] יתקלס עלאה ויתגדל כבוד שמים, וכבוד אה"ק[51] וכבוד ת"ח שבא"י[52] בכלל. ואנכי כשאני לעצמי הנני ב"ה רחוק מלהיות נהנה הרבה כשמשבחין אותי, ולא להיות מצטער ומקפיד הרבה כשמבזין אותי. שבח לשמו יתי'[53], שהעסק התמידי בלמוד המוסר ופנימיות תוה"ק פעל עלי זאת התכונה ע"כ איני מוצא שום צורך להתנצל לפני כת"ר מצדי, רק בשביל לשכך את לבב כבודו שלא יצטער, כי כל ישעי וחפצי הוא לשמח את הבריות ולקיים כפי יכולתי "יראיך יראוני וישמחו". ע"כ אמרתי יהיו נא דברי אלה למנוחת לבב לכת"ר[54]. והשי"ת[55] יברכהו בשיבה טובה, אותו ואת כל אשר לו, ונזכה לראות בשמחת ציון ובנין ירושלים בגילוי כבוד מלכותו יתב' עלינו לשם ולתהלה בכל עמי הארץ, ותמלא כל הארץ דעה את ד', כנפשו היפה ונפש הצעיר אסקופה הנדרסת, המצפה לאורה וישועה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

אני תמה מכת"ר[56] שתובע אותי מענין האיש שכתב ב"החבצלת", וכי אני מכיר אותו, ומה אוכל אנכי, או כל מי ששולח דבריו ברבים, לעשות אם ידברו אודותם דברי הבאי וכיו"ב[57]. הנ"ל[58]

אח"כ[59] חקרתי על הכותב בח', והוברר לי שאין בו אותן הפחיתיות שכת"ר[60] מיחס אליו, ח"ו, וראוי לדון גם אותו לכ"ז, והאמת והשלו'[61] אהבו. הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. שלו' - שלום
6. מו"ה - מורנו הרב
7. נ"י - נרו יאיר

8. הי' – היה
9. למעכת"ר – למעלת כבוד תורתו רום
10. ח"ו – חס ושלום
11. עגמ"נ – עגמת נפש
12. ת"ח – תלמידי חכמים
13. שי' – שיחיה
14. מ"מ – מכל מקום
15. השי"ת – השם יתברך
16. יהי' – יהיה
17. כ"כ – כל כך
18. והי' – והיה
19. ע"פ – על פי
20. זי"ע – זכותו יגן עלינו
21. ע"ד – על דבר
22. הגר"א – הגאון רבי אליהו מווילנה
23. והרמ"ח – והרב רבי שמות שמתחילים באותיות מ, ח (למשל: משה + חיים) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
24. ז"ל – זכרונו לברכה
25. זוה"ק – זוהר הקדוש
26. וספד"צ – וספרא דצניעותא
27. חז"ל – חכמינו זכרונם לברכה
28. ע"ז – על זה
29. הש"ס – השישה סדרים (התלמוד)
30. ע"כ – על כן
31. גפ"ת – גליל פתח תקוה (או: גבול פתח תקוה)
32. ומ"מ – ומכל מקום
33. דקוב"ה – דקודשא בריך הוא
34. שיהי' – שיהיה
35. וכ"כ – וכל כך
36. שבעוה"ר – שבעוונותינו הרבים
37. ג"כ – גם כן
38. רמח"ל – רבי משה חיים לוצאטו
39. תוה"ק – תורתנו הקדושה
40. ומוהר"ל – ו + מוהר"ל: מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ל (כגון לוי / ליב) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
41. פי"ד – פרק י"ד
42. כ"א – כי אם
43. הרמב"ם – רבי משה בן מימון
44. וגו' – וגומר (וכן הלאה בפסוק)
45. וע"י – ועל ידי
46. עוה"ב – עולם הבא
47. בעוה"ז – בעולם הזה
48. בעוה"ב – בעולם הבא
49. כת"ר – כבוד תורתו
50. ועי"ז – ועל ידי זה
51. אה"ק – ארץ הקודש
52. שבא"י – שבארץ ישראל
53. יתי' – יתברך
54. לכת"ר – לכבוד תורתו

55. והשי"ת - והשם יתברך
56. מכת"ר - מכבוד תורתו
57. וכיו"ב - וכיוצא בזה
58. הנ"ל - הנזכר לעיל
59. אח"כ - אחר כך
60. שכת"ר - שכבוד תורתו
61. והשלו' - והשלום

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תמז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א מנחם אב תרע"ב - רחובות **נמען:** הסופר 'בן ישראל'

כמעט כל ספר קבלה מדבר על ארץ ישראל וגאולה, כי הקבלה כולה היא 'צפיית ישועה'. הרב קוק מפנה לזוהר, לתיקונים, ל'מגלה עמוקות', לשל"ה, למהר"ל (בעיקר 'נצח ישראל'), לר' נחמן מברסלב, ל'שער השמים' של ר' אברהם הירירה, ל'דעת תבונות' של הרמח"ל ול'פתחי שערים' של ר' אייזיק חבר. הרב קוק ממליץ על ספרי ערכים לאיתור 'פנינים לעטרת התחייה הלאומית'.

עיקרי הדברים

- הקבלה כולה צפיית ישועה.
- רשימת ספרי קבלה על ארץ ישראל וגאולה.
- פנינים לתחייה הלאומית.

נוסח האגרת

ב"ה[1], כ"א מנ"א[2] תרע"ב[3].

כ'[4] הסופר היקר בן ישראל, שלו'[5].

הקשית לשאול ממני, בהיותי יושב פה ברחובות, מחוסר ספרים, לרשום לך מספרי הקבלה את המקומות המדברים ע"ד[6] א"י[7] וגאולה. אמת הדבר, כי אין כמעט גם ספר-קבלה אחד שלא ידבר ע"ד א"י וגאולה, כי הקבלה כולה היא צפיית ישועה, כראוי לחכמה עליונה, שאינה מתפשרת עם ההוה הלקוי כי-אם עולה היא ברוח-ד' אל העתיד המתוקן הנהדר בקודש, וחכמי ישראל לא יוכלו לדבר בחזון אמת ונורא זה כ"א[8] ע"י[9] א"י וגאולה. ראש לכל הלא בס'[10] הזוהר אין כמעט פרשה אחת שלא ידובר בה ע"ד גאולה וא"י[11], ובס' התיקונים במקומות רבים. בס' "מגלה עמוקות" כמעט בכל אופן מרנ"ב אופניו, בשל"ה במקומות רבים, ביחוד בחלק הראשון, בספרי מוהר"ל[12] מפראג, שגם הוא על המקובלים יחשב, אע"פ[13] שסגנונו שונה מרוב בני-גילו, ביחוד בס' "נצח ישראל". בספרות החסידות הרבה לדבר ע"ד א"י מוהר"נ[14] מברסלב, בספריו הרבים ושיחותיו. עוד בס' "שער השמים" לר' אברהם אירירה, בס' "דעת תבונות" לרמ"ח לוצטי, וס' "פתחי שערים": לאחרון ר'[15] אייזיק חבר. את המקומות הפרטיים קשה לי לציין מבלעדי הספרים תחת ידי. עצתי שתעזר בספרי-הערכים, כמו "ערכי הכינויים" לבעל "סדר הדורות", "קהלת יעקב" לבעל "מלא הרועים", "מדרש תלפיות".

בכל אלה תמצא המון רב פנינים שראוים לשבצם בעטרת התחיה הלאומית, שיהיו לחן ולכבוד כשיטפל בהם לוטש אמן ובעל-כשרון.

סלח נא, על אשר לא אוכל למלא חפצך הנכבד כראוי. חזק ואמץ בעבודת-הספרות בדרך טובה וישרה, שראוי ללכת בה לבנין האומה וכבודה, ויהי חלקך בין הבונים הנאמנים, בעלי הלב הטהור והרוח הנכון, ויהי ד' עמך.

בכבוד וברכה,

אברהם יצחק ה"ק

באהבה אדר"ש[16] חביבנו הסופר הישיש היקר מר אז"ר[17] נ"י[18]. הנ"ל[19]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
4. כ' - כבוד
5. שלו' - שלום
6. ע"ד - על דבר
7. א"י - ארץ ישראל
8. כ"א - כי אם
9. ע"י - על ידי
10. בס' - בספר
11. וא"י - וארץ ישראל
12. מוהר"ל - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ל (כגון לוי / ליב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
13. אע"פ - אף על פי
14. מוהר"נ - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות נ (כגון נתן / נחום / נפתלי / נחמן) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
15. ר' - רבי
16. אדר"ש - אחר דרישת שלום
17. אז"ר - אלכסנדר זיסקינד רבינוביץ (כינויו הספרותי של הסופר)
18. נ"י - נרו יאיר
19. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתסט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב שבט תרע"ח - לונדון **נמען:** הרב יוסף צבי דושינסקי

הערות על חיבורו על זקנו ר' קאפל חריף: על 'משנה ראשונה לא זזה ממקומה'; על 'שלא על מנת לקבל פרס' (תוספות ראש השנה ד); על מס דירה ומס נטירה (נודע ביהודה); ועל ענוותנותו שלא רצה שיעתיקו את תשובותיו - כמו ר' שכנא, ושיטת המהר"ל להורות מן הש"ס, מול הרי"ף מיגאש, שהעדיף את הבקי בגאונים.

עיקרי הדברים

- הערות על החיבור.
- פסיקה מן הש"ס או מהפוסקים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], י"ב שבט (תרע"ח[2]).

לכבוד ידידי הרה"ג[3] בתוי"ח[4] חכם וסופר מוהר"י[5] קאפל ד"ר[6] דושינסקי שליט"א[7].

אחדש"ה[8] באה"ר[9].

מחברתו היקרה לתולדות זקנו הגאון הצדיק ר'[10] קאפל חריף זצ"ל[11] הגיעה לידי, ונהניתי מסגנונה ומאוצר הידיעות התולדתיות אשר העלה והביא בה, שיביאו ברכה להרצאת קורות ישראל ותורתו בארץ הגר. ולחבת דבריו ארשום הערות קטנות אחדות.

בצד 24 קיצר כת"ר[12] יותר מדאי במה שכ'[13] שמצינו שיצאו מפי הגאון בעל התולדה שאלות אשר בימינו נוכל לחשבן למדעיות, והביא לדוגמא מש"כ[14] בספרו חי' יעב"ץ[15] ע"ד[16] המשנה חולין ל"ב א', שחט את הושט ופסק את הגרגרת שר"ע אומר שהיא טריפה, ובסוף הודה ר"ע שהיא נבילה, והקשה כיון שנשנית כאן קודם חזרה לענין מאי נשנית, הא ליכא נפ"מ[17], ותי' שיש נ"מ[18] לידע טעם תחלת דבורו של ר"ע קודם חזרה לדברי האומר טריפה היה ע"כ[19]. ואין לדברים הללו כמו שהם שום פירוש, וביחוד שאין להם שייכות למדעיות חדשות של ימינו.

וראוי שכת"ר[20] יתקן את הדברים עד שיהי'[21] מבוררים, כי לכאורה אין זה שום קושיא לשאול לאיזה טעם נשנית, כיון שכך היא המדה שמשנה ראשונה לא זזה ממקומה, כמו שאמר בגמ'[22] שם. והנה מצינו ביבמות בשתי משניות בפ' האשה שלום בד' קט"ז ב', וקי"ז א', שחזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש, ולא הי'[23] שום צורך לשנות דברי ב"ה כיון שהודו לב"ש ומ"מ[24] שנה אותם ג"כ[25], מטעם דמשנה ל"ז ממקומה, ועכ"פ[26] הדבר צריך להתפרש כדי שלא יהי'[27] נראים כתמוהים דברי הגאון המחבר, וגם כת"ר שיחש את הענין לדברי מדעיות צריך לבאר את דבריו.

גם מש"כ על המשנה באבות בענין שלא ע"מ[28] לקבל פרס, ע"פ[29] היסוד דאסור לעשות מצוה ע"מ לק"פ ולהתחרט אם לא קבל הפרס, צריך להזכיר את יסוד הסברא שהוא מד' התוס'[30] דר"ה ד"ד ע"א[31]

ד"ה[32] בשביל, אע"פ[33] שכ' התוס' שהוא דוקא בעכו"ם[34] כבר ביאר בתויו"ט[35] שם במשנה דאבות שכונתם היא ע"כ שגם בישראל אם הוא מתנהג כה"ג[36] ה"ז[37] אסור, דלא מסתבר לומר שישנה רבי משנתו בסתם בדבר שאינו נוהג בישראל רק בעכו"ם. אבל לתרץ עי"ז[38] את טעם השכר האמור בתורה משום שבאריכות ימים ל"ש[39] חזרה, דכל ימי חייו מצפה ע"ז[40], הוא דבר שא"א[41], שהרי כתובים בתורה ג"כ יעודים אחרים כמו למען ירבו ימיכם וימי בניכם, ושובע ועושר וכיו"ב[42]. וצריך לבאר כונת המחבר ז"ל[43] שבכל היעודים שבתורה לא קשה ליה די"ל[44] שמ"מ[45] לא אמרה תורה שיעשה בשביל כך, אבל בכבוד או"א[46] ובצדק צדק תרדוף כתוב למען תחיה משמע שהתירה תורה לעשות בשביל כך, ואיך יבואו חכמים ויאסרו, והיינו כהא דכ' הט"ז בחו"מ[47] סי'[48] ב' ועוכ"מ[49], ויסוד הדבר הוא בתוס'[50] ר"פ איזהו נשך, דכ"ד המפורש בתורה להיתר אין חכמים יכולים לאסור, ואע"פ[51] שבת' חות יאיר הרבה להקשות ע"ז כבר נמצאו רבים וגדולים בדברי האחרונים שישבו הדברים, ואכמ"ל[52] בזה, ע"כ מתרץ הגאון רק"ח ז"ל שלענין הבטחת החיים לא שייכא חרטה, ובאמת דבריו הם דברי פי חכם חן, ואפריון נמטי לכת"ר[53] שהביאם, אבל ראוי לפרש הדברים כמש"כ[54].

בהוספה מענין התשובה בדבר המסים, שאלה זו בעצמה נשאל ג"כ הנובי"ק[55] חחו"מ[56] סי' כ"ב מהגה"ר[57] יצחק הלוי מפ"ב, ודעת שני הגאונים השואל והמשיב היא שלא כדברי התשו' המובאה מכת"ר[58], שהם הסכימו שהמס שהיה נהוג עקרו הוא מס הדירה, וע"כ[59] מצד הדין צריך להיות לפי נפשות, אלא מפני שהם נותנים רשות ג"כ לעסוק במשא ומתן ע"כ צריך לשלם לפי ממון ג"כ, וע"כ פסקו שיהיה מחצה לפי ממון ומחצה לפי נפשות. ובאמת הסברא שכ' השואלים כאן שהמס הוא על הנטירה, וכל נטירה היא לפי ממון, היא לכאורה סברא מעלייתא, וצ"ע[60] על הגאונים הנ"ל[61] הנובי"י[62] והגרי"ץ[63] איך לא עמדו ע"ז די"ל שהמס הוא על הנטירה מחומסים וגזלנים.

ואולי ס"ל[64] להגאונים הנ"ל, שכיון שב"נ מצווים הם על הדינים, והיינו שלא יעשה חמס ושוד ביניהם, י"ל[65] שהם חייבים בשמירת הרכוש של התושבים שלא יניחו אותם לעשקם גם בלא תשלומין של מס מצדם, וא"כ[66] כל מה שהם מטילין את המס יכולים הם להטיל רק על היסוד של רשות הדירה, והוי דוגמא דאמרי' במס' ע"ז ד' ה' להביא ראי'[67] מדיני בני נח ע"פ התורה למנהג שלהם שהם נוהגים בו, דמסתמא מתיסדים הענינים אצלם ג"כ ע"פ תורת ב"נ[68], כ"ז[69] דלא חזינן שסרו מזה הדרך, א"כ[70] י"ל דמוקמינן החזקה שאין המס על הנטירה, שהם מחוייבים בזה בלא"ה[71] מצד תורת דינין, אלא בעד הדירה.

אמנם מה שתמוה לי מתשו' זו ע"ד הנובי"י והגרי"צ[72] הנ"ל, שכפי הנראה שניהם היו על מאורע אחד, שבתשו' זו כתוב מפורש שהמלכה פרשה להדיא בפקודתה שיהי' הערך על העשירים, והנובי"י[73] בתשו' שם הזכיר מפורש שאם יש גילוי דעת מהפקודה על איזה אופן יהיה החלוק אז הולכים אחר הגילוי ההוא, וזהו הענין של דמי כלילא דבפ"ק[74] דבב"ת[75], אבל בנדונם נראה שלא הי' שום גילוי דעת רק השרים העריכו ע"פ אומדנא שלהם, ע"כ פסקו שיהי' חצי לפי ממון וחצי לפי נפשות. וראוי לחוקרי דברי הימים לב"י[76] בארץ הגר, לחפש הארכיוונים של הממשלה לדעת את הלשון של הפקודה, למען דעת פשר דבר הסתירה הנ"ל.

בצד 26, מדת הענוה של הגאון בעל התולדה, שלא הניח העתקה מתשובותיו. והנה כן מעיד הרמ"א[77] ג"כ על חותנו ורבו הגאון ר' שכנא, שלא הי' מניח להעתיק את תשובותיו. ונראה משם שעיקר הטעם שלו הי' שלא רצה שיקבע הלכה לדורות, אלא שכל חכם בדורו יפסוק כפי מה שנראה לו מהתלמוד. וזו היתה שיטתו של המוהר"ל[78] מפראג ז"ל, שהאריך בס'[79] נתיבות עולם שעיקר יסוד תורה שבע"פ[80] הוא שתהי'[81] ההוראה מן הש"ס[82] ולא מד' הפוסקי', וכ"כ[83] הפליג בענין עד שכתב שיותר טוב לפסוק מן הש"ס אע"פ שיטעה לפעמים בעיונו, מ"מ[84] זהו דרך התורה לפסוק כפי מה שעיניו רואות. אמנם דעת הר"י[85] מיגאש בת' נראה שאינה כן, שכ' ע"ד שני חכמים שאחד בקי בתלמוד ואין רגיל בפסקי הגאונים, והשני רגיל בדברי הגאונים, ואינו בקי כ"כ[86] בתלמוד, שיותר טוב למנות את הבקי בדברי הגאונים, והאריך בהבאת נסיונות שראה שטועים ע"י[87] ההוראה מן התלמוד עצמו. ואלו ואלו דברי א"ח[88] הם.

והנני באלה הימים מוטרד מכמה צדדים, ע"כ יהי' דברי מעטים. והנני חותם בברכה, יברכהו ד' בכ"ט[89] וזכות אבותיו תהא מסייעתו, כנה"י[90] ונפש ידידו דורש"ת[91],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. הרה"ג - הרב הגאון
4. בתוי"ח - ככל הנראה שגיאת סריקה של בתוי"ר (בתורה ויראה)
5. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. ד"ר - דוקטור
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. אחדש"ה - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ר - באהבה רבה
10. ר' - רבי
11. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. שכ' - שכבוד
14. מש"כ - מה שכתב
15. יעב"ץ - רבי יעקב עמדן
16. ע"ד - על דבר
17. נפ"מ - נפקא מינה
18. נ"מ - נפקא מינה
19. ע"כ - על כן
20. שכת"ר - שכבוד תורתו
21. שיהי' - שיהיה
22. בגמ' - בגמרא
23. הי' - היה
24. ומ"מ - ומכל מקום
25. ג"כ - גם כן
26. ועכ"פ - ועל כל פנים

27. יהי׳ – יהיה
28. ע״מ – על מנת
29. ע״פ – על פי
30. התוס׳ – התוספות
31. ע״א – עמוד א
32. ד״ה – דיבור המתחיל
33. אע״פ – אף על פי
34. בעכו״ם – בעובדי כוכבים ומזלות
35. בתויו״ט – בתוספות יום טוב
36. כה״ג – כהאי גוונא
37. ה״ז – הרי זה
38. עי״ז – על ידי זה
39. ל״ש – לא שייך
40. ע״ז – על זה
41. שא״א – שאי אפשר
42. וכיו״ב – וכיוצא בזה
43. ז״ל – זכרונו לברכה
44. די״ל – דיש לומר
45. שמ״מ – שמכל מקום
46. או״א – אמן ואמן
47. בחו״מ – בחושן משפט
48. סי׳ – סימן
49. ועוכ״מ – ועוד כמה מקומות
50. בתוס׳ – בתוספות
51. ואע״פ – ואף על פי
52. ואכמ״ל – ואין כאן מקום להאריך
53. לכת״ר – לכבוד תורתו
54. כמש״כ – כמו שכתב
55. הנובי״ק – הנודע ביהודה קמא
56. חחו״מ – חלק חושן משפט
57. מהגה״ר – מהגאון הרב
58. מכת״ר – מכבוד תורתו
59. וע״כ – ועל כן
60. וצ״ע – וצריך עיון
61. הנ״ל – הנזכר לעיל
62. הנובי״י – הנודע ביהודה
63. והגרי״ץ – והגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, ץ (למשל: יעקב + ץ) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
64. ס״ל – סבירא ליה
65. י״ל – יש לומר
66. וא״כ – ואם כן
67. ראי׳ – ראיה
68. ב״נ – בן נח / בני נח
69. כ״ז – כל זה
70. א״כ – אם כן
71. בלאו״ה – בלאו הכי (בלאו הכי, ממילא)
72. והגרי״צ – והגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, צ (למשל: יעקב + צבי) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
73. והנובי״י – והנודע ביהודה

74. דבפ"ק - דבפרק קמא (הפרק הראשון)
75. דבב"ת - דבבבא בתרא
76. לב"י - לבית יוסף
77. הרמ"א - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות מ, א (למשל: משה + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
78. המוהר"ל - ה + מוהר"ל: מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ל (כגון לוי / ליב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
79. בס' - בספר
80. שבע"פ - שבעל פה
81. שתהי' - שתהיה
82. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
83. וכ"כ - וכל כך
84. מ"מ - מכל מקום
85. הר"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
86. כ"כ - כל כך
87. ע"י - על ידי
88. א"ח - אלקים חיים ("אלו ואלו דברי א"ח"); "שא"ח": שאינו חייב
89. בכ"ט - בכל טוב
90. כנה"י - כנפשו היקרה
91. דורש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתצו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ערב ר"ח מנחם אב תרע"ח - הרוגייט **נמען:** הרב מנשה הכהן אדלר (מפרש 'ריש מילין')

הרב קוק שמח בפירושו על 'ריש מילין'. 'הצורה האריאלית הנשמתית' - מלשון 'אריאלי', 'ארי דבי עילאי', גבורת החסד, וגימטריות של שם ע"ב. יש למחוק את הביטוי 'אין סוף... עצם אור שכלי קדמון', כי אין לייחס שום גדר או תואר לאין סוף (מהר"ל, מהר"ם אלשקר, התניא, ר' אברהם הירירה).

עיקרי הדברים

- שבח לפירוש.
- 'הצורה האריאלית'.
- אין תואר לאין סוף.

נוסח האגרת

ב"ה[1], ער"ח[2] מנ"א[3], תרע"ח[4], האראגייטה.

ברכת ד' וכט"ס[5] לכ'[6] ידי"נ[7] הרב המאוה"ג[8] סוע"ה[9] אוצר תו"י[10] טהורה מו"ה[11] מנשה הכהן אדלר שליט"א[12] וכא"ל[13] שלו'[14] וברכה באה"ר[15].

אחדשה"ט[16].

שמח לבי לראות דברי קדשו הנחמדים, בהרחיבו את המשכיות אשר בראש מילין, וקונטרס ההקדמה אשר הי'[17] כעת למראה עיני גם הוא יפה אף נעים, כמעשהו בקודש בגוף המחברת.

ולחבת דבריו הטהורים אעיר, שחסר מלבאר את המבטא "את צורת האריאלית הנשמתית שבקרבנו", שרבים מתקשים בהבנתו. והכונה היא מלשון "אריאל", שהוא מלשון "ארי" מיסוד הקודש העליון "ארי דבי עילאי" שהיא גבורת החסד, "פני ארי' אל הימין", ואור החכמה אצור שם, כי בחסד מתגלה אור קדושת החכמה העליונה, ואריה עה"כ[18] הוא בגימ' גבורה, והוא כמנין רי"ו אותיות של שם ע"ב[19], שהוא יסוד החסד, וסוד האותיות הם ע"ב: ג' אותיות מילוי של כל אות מכ"ב אותיות של א"ב[20] הרי ס"ו, והי' אותיות מנצפ"ך[21], עה"כ הרי ע"ב, שהוא רז התכללות החסדים עם הגבורות בראשית התעלומה העליונה. והאדם בהיותו כדוגמא של מעלה, עוז גבורתו הוא בתעלומת נשמתו, המתיחדת ברעותא סתימאה עם קונה ויוצרה ב"ה, שאז הוא צדיק ככפיר יבטח. ולברר ברירות הענין צריך אורך רב מאד.

גם זאת אעיר, משי"כ[22] כת"ר[23] בדי' י"א שורה י"ז בקונטרסו: "א"ס ית"ש[24] שהוא עצם אור שכלי הקדמון", זה צריך לתקן, כי מנוי' וגמורה בסוד חכמי אמת, כי חלילה ליחש שום גדר ותואר לא"ס[25], דלית מחשבה תפיסא ביה כלל, ולא רמוז אפילו בקוצו ש"י, כי אם הכל מעיד על מציאותו ושלמותו כביכול, ואפילו תוארים כאלה אינם שייכים לגביה באמת, כי הוא נעלה מכל הגיון ומחשבה. וכבר הרעיש עולם מוהר"ל[26] מפראג ז"ל[27] על הפילוסופים שהגדירו את ד' בהגדרת הדעת, וכן הגאון

מהר"ם[28] אלשקר העיר ע"ז[29] בכל תוקף בהשגותיו על רש"ט[30] בעל האמונות, הנדפסות בסוף תשובותיו, וביחד עם ספר האמונות לרש"ט[31]. והענין מלא בד' הזוהר והתיקונים וכל גדולי המקובלים ז"ל, ובס' תניא להגר"ז[32] מלאדי ז"ל כתב בהגהה בראש ספרו שדברי הרמב"ם[33] בתואר הוא המדע הוא היודע הוא הידוע צדקו רק בבחי' חב"ד[34] דאצילות, ולא חו"ש[35] באי"ס[36], וגם הרמב"ם ז"ל האריך רק לבאר את התארים הללו מצד השלילות שבהם. ובס' בית אלקים להמקובל החוקר ר' אברהם אריא תלמידו של הר"י[37] סרוק תלמיד האר"י[38] ז"ל באר שמזה הטעם יש בקליפה בחי' י"א ספירות בסוד י"א סמני הקטורת עם חלבנה, כדי לבררם, וי"א יריעות עזים, בסוד כל המוסיף גורע, משום שהחיצונים בטפשותם מיחשים איזה ציור והתדמות לא"ס, ומזה נובע כל יסוד טעותם, ד' יצילנו.

ע"כ[39] צריך למחוק התיבות האחדות הללו כאשר הקפתים בפנים. והשי"ת[40] יאיר עינינו בתורתו, ויחננו דעה והשכל לדעת את דרכיו ולעבדו בלבב שלם, ונזכה לחזות בבנין עיר קדשנו, ומבין המצרים ירחיב לנו ברחמיו לרומם קרן ישע, וישמח לב מבקשי ד'.

והי'[41] זה שלו' כנה"י[42] ונפש ידי"ע[43] דוש"ת[44] באה"ר,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ער"ח - ערב ראש חודש
3. מנ"א - מנחם אב
4. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
5. וכט"ס - וכל טוב סלה
6. לכ' - לכבוד
7. ידי"נ - ידיד נפשי
8. המאוה"ג - המאור הגדול
9. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
10. תו"י - תורה ויראה
11. מו"ה - מורנו הרב
12. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
13. וכא"ל - וכל אשר לו
14. שלו' - שלום
15. באה"ר - באהבה רבה
16. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
17. הי' - היה
18. עה"כ - על הכתוב
19. ע"ב - עמוד ב
20. א"ב - אלף בית
21. מנצפ"ך - מנצפ"ך - האותיות הסופיות
22. מש"כ - מה שכתב
23. כת"ר - כבוד תורתו
24. ית"ש - יתברך שמו
25. לא"ס - לאין סוף
26. מוהר"ל - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ל (כגון לוי / ליב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

27. ז"ל - זכרונו לברכה
28. מהר"ם - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ם (כגון ם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
29. ע"ז - על זה
30. רש"ט - רבי שמואל ט... / רבי שבתי ט... - שם אדם
31. לרש"ט - לרבי שמואל ט... - שם אדם
32. להגר"ז - ל + הגר"ז: הגאון רבי שם שמתחיל באות ז (כגון זאב / זלמן / זכריה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
33. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
34. חב"ד - חכמה בינה דעת (חסידות חב"ד)
35. חו"ש - חס ושלום
36. בא"ס - באין סוף
37. הר"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
38. האר"י - האר"י הקדוש - רבי יצחק לוריא
39. ע"כ - על כן
40. והשי"ת - והשם יתברך
41. והי' - והיה
42. כנה"י - כנפשו היקרה
43. ידי"ע - ידידו עוז
44. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו